

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1966. С. 535.
2. Историческая типология славянских языков. Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / под ред. А.С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1986. С. 199.
3. Паламарчук О. Чесько-українські «Підступні друзі перекладача» як проблема лінгводидактики. Словенія, 1995. С. 25–29. URL: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/117036/2_OperaSlavica_5-1995-4_4.pdf?sequence=1.
4. Про деякі явища чесько-української інтерференції. Наукова спадщина проф. С.В. Семчинського і сучасна філологія : збірник наукових праць. Київ : Видавництво КНУ, 2001. Ч. 2. С. 21.
5. Словник чеської мови : веб-сайт. URL: <https://www.czechency.org/slovník/HOMONYMIE>.
6. Lotko E. Zákeřná slova v polštině a češtině (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny). Olomouc, 1992. S. 14.
7. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри : монографія. Дніпропетровськ, 1998. С. 246.
8. ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. (Mezijazyková) homonymie a paronymie z didaktického hlediska. Didaktické studie. ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. (Міжмовна) омонімія та паронімія з дидактичного погляду. Дидактичні дослідження. Прага, 2011. Вип. 3. № 1. С. 38–49.
9. VLČEK, Josef. Jazykové a historicko-kulturní aspekty souvisejících jazyků. Slovo a slovesnost. Praha, 2012. S. 41–42.

УДК 811.162.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.6>

**СПОСОБИ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ЕТНОНІМА *ПОЛЯК* В «ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ»
СТУДЕНТІВ СІЛЕЗЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**THE WAYS OF CATEGORYZATION *THE POLE* ETHNONYM
IN THE “INTERPRETATION” OF STUDENTS IN THE UNIVERSITY
OF SILESIA IN KATOWICE**

Филипець О.З.,

orcid.org/0000-0002-4161-408X

аспірант кафедри польської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У пропонованій статті висвітлено способи категоризації етноніма *поляк* у мовній свідомості студентів Сілезького університету. Дослідження проведено шляхом анонімного анкетування серед польських студентів. Матеріал пропонованого дослідження обмежується до відповідей на одне запитання анкети: *Kto to jest Polak?* Інтерпретуючи назву *поляк*, польські студенти творили «наївні» когнітивні дефініції цього слова із притаманними способами категоризації та оцінною характеристикою. Анкетні «інтерпретації» етноніма *поляк* у цьому дослідженні називаємо «наївними» когнітивними дефініціями, адже вони відображають поточне студентське сприйняття навколишнього світу, способи його концептуалізації та впорядкування знань про аналізований об'єкт. Проаналізовано, що зафіксовані у словниках польської мови дефініції етноніма *поляк* відображають лише деякі способи категоризації цієї назви: етнічний, географічний, політичний та національний. Натомість на матеріалі анкетування виявлено, що студентські «наївні» когнітивні дефініції етноніма *поляк*, на відміну від словникових, репрезентують такі категоризації: географічну, політичну, самоідентифікації, мовну, етнічну, етичну, національну та категорію оцінки. З'ясовано, що у разі дефініювання етноніма *поляк* для студентів Сілезького університету важливими є критерій місця народження і проживання, критерій польського походження, критерій наявності польського громадянства, критерій наявності польської національності, критерій знання польської мови і володіння нею, критерій самоідентифікації і почуття приналежності до польського народу, критерій декларації активної позиції у житті Польщі. Студентські «інтерпретації» аналізованої назви *поляк* також демонструють суб'єктивну оцінку. Простежено, що в аналізованих студентських «наївних» когнітивних дефініціях етноніма *поляк* географічна, політична, самоідентифікації та етнічна категоризації домінують над мовною, етичною та оцінною характеристикою. Найменше з-поміж інших у студентських «наївних» когнітивних дефініціях відображена національна категоризація.

Ключові слова: категоризація, поляк, польські студенти, анкета, когнітивна дефініція.

The proposed article describes the ways to categorization the Pole ethnonym in the language consciousness of the students in the University of Silesia in Katowice. The research was conducted by anonymous questionnaire among Polish students. The material of the proposed study is limited to the answers to one question – Who is the Pole? Interpreting the name the Pole, the Polish students created “naive” cognitive definitions of the word, with the methods of categorization and evaluation characteristic. Questionnaire “interpretations” of the Pole ethnonym in this study is called “naive” cognitive definitions, because they reflect the current student perception of the world, ways of conceptualization of it, organizing knowledge about the object, which is analyzed. It is analyzed that the Polish definitions of the Pole ethnonym recorded in Polish dictionaries reflect only some ways of categorization of this name: ethnic, geographical, political and national. Instead, the survey material shows that students “naive” cognitive definitions of the Pole ethnonym, in contrast to dictionaries, represent the following categorizations: geographical, political, self-identification, linguistic, ethnic, ethical, national and assessment category. It has been found out that the criteria of place of birth and residence, the criterion of Polish origin, the criterion of having Polish citizenship, the criterion of having Polish nationality, the criterion of knowledge of Polish language and proficiency, the criterion of self-identification and sense of belonging, the criterion for declaring an active position in the life of Poland are important for the definition of the Pole ethnonym for the students in the University of Silesia in Katowice. Student’s “interpretations” of the analyzed name the Pole also demonstrate a subjective evaluation. It has been observed that in the analyzed “naive” cognitive definitions of the Pole ethnonym geographic, political, self-identification and ethnic categorization dominate linguistic, ethical and evaluative characteristics. The national categorization is reflected in the students “naive” cognitive definitions least of all.

Key words: categorization, Pole, Polish Students, questionnaire, cognitive definition.

Постановка проблеми. Поточне сприйняття людиною об’єктів зовнішнього світу здійснюється через категоризацію [9] – «механізм, що допомагає впорядкувати та інтерпретувати знання про навколишній світ» [12, с. 53]. Так, саме із поточною категоризацією пов’язується інтерпретація – основний тип відношень між мовою і зовнішнім світом. Для процесу інтерпретації необхідними є підпорядковані потребам інтерпретатора досвід та знання про категоризований об’єкт [14, с. 109]. Відповідно, у поточній категоризації та процесі інтерпретації чітко виявляється антропоцентризм. Про антропоцентричну спрямованість категоризації згадували Дж. Лакоф і М. Джонсон, стверджуючи, що «природні виміри категорій з’являються у результаті наших взаємин зі світом, а риси, виокремлені на основі таких взаємин, не є рисами самими в собі, але рисами інтерактивними, які мають сенс лише стосовно функціонування людини» [11, с. 191]. Важливість людського фактора у процесі категоризації також підтверджує її мета, яка полягає не у «відкритті способів групування об’єктів у зовнішньому світі, а відображенні всіх необхідних і потрібних людині способів їхнього впорядкування» [14, с. 110]. Різноманітність способів мовного впорядкування об’єктів зумовлена тим, що «вони можуть підпорядковуватися одиничним – суб’єктивним асоціаціям або можуть бути власністю всієї мовної спільноти чи певної її гомогенної частини. Способи впорядкування показують міжсуб’єктний досвід членів такої спільноти» [14, с. 110].

У контексті цієї проблеми дослідники виділяють дві концепції категоризацій: класичну (логічну) та прототипну. У першому випадку йдеться про визначення чітких меж категорії, опис якої здійснюється за допомогою єдиного

набору визначальних ознак, які мають містити всі категорійні представники. Важливим критерієм для класичної категоризації є те, що кожен із представників у межах категорії має однаковий статус і не може належати одночасно до двох категорій [див. 14, с. 118]. На відміну від класичної, прототипна категоризація не передбачає визначення чітких меж категорії, розміщуючи у її центрі прототип – елемент, що найкраще відображає її сутність, а також слабші і найбільш віддалені від центру елементи. Таке поступове визначення приналежності складових елементів до категорії вимагало виявлення відмінностей між окремими елементами, що творять цю категорію [14, с. 120]. У випадку прототипної категоризації важливими є не визначальні риси, а ті, що «характеризують найрепрезентативніших представників категорії» [12, с. 51]. Втім, науковці стверджують, що немає уніфікованої моделі для опису і категоризації всіх слів – класична, прототипна чи поєднання двох, адже різним частинам лексики притаманні різні пізнавальні структури [14, с. 120].

Беззаперечним видається спостереження Р. Токарського, що «мовні категоризації найповніше виявляються у семантичних дефініціях слів» [14, с. 110]. Йдеться не лише про форми дефініції, яку приписують лексичній одиниці окремо, а також про загальні тенденції дефініювання лексичних груп, приналежних до спільної категорії. Риса, що найчастіше повторюється у семантичних дефініціях слів, свідчать про їх закріплення та значущість для певної гомогенної частини мовної спільноти [14, с. 110].

У пропонованому дослідженні використовуємо термін «інтерпретація», адже студентські відповіді відображають усі закріплені в мовній свідомості суб’єкта знання про інтерпретований об’єкт. Усі поточні «інтерпретації» етноніма

поляк мають форму дефініцій, тому в цьому дослідженні аналізу піддаємо поточні («наївні»¹) когнітивні дефініції, що демонструють способи категоризації цього слова та оцінку характеристику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Емпіричному дослідженню студентського розуміння етноніма *поляк* у польському та українському мовознавстві присвячено низку праць [1; 2; 3; 7; 8; 13; 19]. Окремі дослідження стосувалися способів категоризації цього етноніма у мовній свідомості польської чи української молоді. Наприклад, у праці А. Кравчук [1] на матеріалі анкетування студентів Львівського національного університету імені Івана Франка висвітлено стереотип поляка серед української молоді та звернено увагу, як українська молодь категоризує етнонім *поляк*. О. Филипеч [2] проаналізувала особливості категоризації лексеми *поляк* у середовищі торунських студентів, утім ця праця не зосереджується на детальному вивченні проблеми, зокрема кожної категорії опису цієї лексеми і моделі її дефініцій. Водночас в українському та польському мовознавстві бракує ґрунтовних праць, які б стосувалися способів категоризації етноніма *поляк*.

Постановка завдання. Мета пропонованої статті полягає у виявленні всіх можливих способів категоризації етноніма *поляк* у анкетних дефініціях цього слова, запропонованих студентами Сілезького університету. Об'єктом дослідження є 128 виокремлених на основі анкетування «інтерпретацій» етноніма *поляк*. Матеріальна база пропонованого дослідження обмежується відповідями на одне запитання проведеного серед студентів Сілезького університету анонімного анкетування. Загалом опитано 128 респондентів, серед яких – 105 студентів усіх курсів філологічного факультету спеціальності «Польська філологія», а також 23 студенти, що здобувають післядипломну освіту за вказаною спеціалізацією.

Виклад основного матеріалу. Відповідаючи на анкетне запитання: *Kto to jest Polak?* та інтерпретуючи слово *поляк*, представники студентського середовища несвідомо формулювали «наївні» когнітивні дефініції етноніма *поляк* із широким спектром категоризацій досліджуваної

назви: **географічною, політичною, національною, етичною, етнічною, мовною, категорією самоідентифікації та евалюативним компонентом (оцінкою)**. У зв'язку з тим, що лінгвістичні описи не є операціями на об'єктах позамовної дійсності, виокремлені категорії відображають ментальне уявлення про поляка і той зміст, який надають йому польські студенти. Так, зібрані «наївні» когнітивні дефініції доволі відрізняються від зафіксованих у словниках польської мови дефініцій цієї лексеми, у яких способи категоризації обмежуються етнічним, географічним, національним та політичним. Наприклад, *поляк* – «хтось, хто походить з Польщі» [10, с. 158; 18, с. 155], «людина польської національності, мешканець Польщі, громадянин цієї держави» [15, с. 307; 16, с. 660], «особа польської національності» [17].

Зафіксовані у словниках дефініції стали «точкою відліку» для виявлення додаткових способів упорядкування знань про етнонім *поляк* у мовній свідомості студентів Сілезького університету. Зрештою, зібрані анкетні дефініції етноніма *поляк* емпірично підтверджують важливість урахування поточної раціональності у разі дослідження механізму категоризації у мовній свідомості рідних носіїв польської мови, а отже, притаманної їм мовної картини світу.

Аналіз усіх студентських «наївних» когнітивних дефініцій етноніма *поляк* дав змогу виявити, що найпоширенішою категоризацією з-поміж інших є **географічна**, яка представлена у 59 дефініціях (46,1%), виступаючи первинним або вторинним способом категоризації цього слова. У такому виді категоризації на перший план висувається критерій місця проживання і місця народження, де студенти пишуть: *поляк* – це *osoba, która urodziła się w Polsce*³ (5)⁴; *osoba mieszkająca w Polsce*(5); *mieszkaniec Polski* (4); *mieszkańcy Polski; człowiek mieszkający na terytorium państwa polskiego; mieszkaniec Polski, osoba, która się w Polsce urodziła; osoba zamieszkująca Polskę; człowiek, który zamieszkuje lub zamieszkiwał Polskę; osoba, która mieszka w Polsce*. Звідси бачимо, що визначальним місцем проживання і народження для поляка має бути територія Польщі. Однак у одній із дефініцій місце проживання чи народження не є визначальним: *поляк* – це *osoba, która urodziła się w Polsce, mieszka tam, ale nie musi*. Ще одна «наївна» когнітивна дефініція поляка із **географічною** категоризацією відображає інтенцію респондента,

² Переклад словникових дефініцій етноніма *поляк* наш – О.Ф.

³ Студентські «інтерпретації» етноніма *поляк* подаємо в оригіналі.

⁴ Тут і далі в дужках подаємо кількість «наївних» когнітивних дефініцій етноніма *поляк* з однаковою категоризацією.

¹ На потреби цього дослідження зібрані студентські «інтерпретації» етноніма *поляк* називаємо «наївними» когнітивними дефініціями услід за концепцією «когнітивної дефініції» Є. Бартмінського. На думку вченого, «когнітивна дефініція» має на меті «показати спосіб розуміння предмета користувачами певної мови, а також показати суспільно закріплене знання про світ, категоризацію його явищ, оцінку, які можна пізнати через мову» [6 с. 42]. Як узагальнює О. Юдін, «дефініція такого типу відтворює способи «наївного» пізнання людиною навколишнього світу <...> та є формою інтерпретації людиною світу» [4, с. 15–16]. Вивчення мовних явищ через «наївне» пізнання людиною позамовної дійсності і способів її концептуалізації є основою концепції «наївної» картини світу [див. 5, с. 5–12].

де місцем проживання вважається Центральна Європа, а не обмежується лише територією Польщі: *Polak to mieszkaniec Środkowej Europy*.

Помітним є факт, що **географічна** категоризація назви *поляк* часто поєднується з **етнічною**. У разі останньої визначальним є критерій польського походження і наявності польського коріння. Наприклад, «наївні» когнітивні дефініції із таким способом категоризації визначають *поляка* так: *osoba urodzona w Polsce, mająca polskie korzenie* (4); *osoba, która urodziła się w Polsce, mieszka tam i ma polskie korzenie*. Респонденти наводять «інтерпретації» *поляка* лише з **етнічною** категоризацією: *osoba polskiego pochodzenia* (4); *człowiek pochodzący z Polski*; *ktoś, kto ma polskie pochodzenie*; *osoba mająca rodziców polskiego pochodzenia*. У всіх інших випадках ця категоризація поєднується з іншими, наприклад, *osoba wychowywana w polskiej kulturze, polskiej rodzinie, która mówi po polsku, ale niekoniecznie mieszka na terenie kraju* (етнічна, мовна, географічна); *osoba pochodząca z Polski lub ze względu na pochodzenie utożsamiająca się z tą narodowością* (етнічна, категорія самоідентифікації); *osoba urodzona w Polsce lub której rodzice urodzili się w tym kraju*, *osoba, która czuje się Polakiem* (географічна, етнічна, категорія самоідентифікації); *mieszkaniec Polski, który ma polskie korzenie, zna język i kulturę Polski* (географічна, етнічна, мовна, етична); *osoba urodzona w Polsce lub mająca rodziców czy przodków polskiego pochodzenia. Polak musi też w pewnym stopniu utożsamiać się z narodem polskim i sam uznawać się za człowieka tej narodowości* (географічна, етнічна, категорія самоідентифікації). Загалом **етнічну** категоризацію як спосіб сегментування дійсності у мовній свідомості польських студентів репрезентують 24 дефініції (18,75%).

На підставі студентських анкетних дефініцій виявлено, що **географічна** категоризація виступає первинним складником, за яким слідує категорія **самоідентифікації**. Наприклад, на думку респондентів, *поляк* – це *osoba, która urodziła się na terenie Polski i czuje przynależność do Polski* (2); *człowiek mieszkający lub utożsamiający się z RP*; *osoba mieszkająca w Polsce lub urodzona w tym kraju a mieszkająca poza jego granicami, ale czująca się obywatelem*; *mieszkaniec Polski, ktoś, kto się w Polsce urodził i uznaje się za Polaka, Polkę* тощо.

Інтерпретуючи етнонім *поляк*, представники студентського середовища демонструють ще один спосіб упорядкування позамовної дійсності – **політичну** категоризацію, яку виявлено у 48 (37,5%) студентських відповідях. Передусім наведемо приклади «наївних» когнітивних дефіні-

цій *поляка*, у яких **політична** категоризація виступає як базова: *obywatel Polski* (17); *osoba z polskim obywatelstwem* (4); *osoba mająca, posiadająca polskie obywatelstwo* (6). Ці дефініції демонструють критерій наявності польського громадянства. Застосування у студентських «інтерпретаціях» *поляка* **політичної** і **географічної** категоризації як первинних чи вторинних (маргінальних) елементів підтверджують дефініції: *obywatel Polski, ale też który mieszka za granicami kraju*; *osoba, która ma obywatelstwo polskie, została urodzona na terenie Polski, mieszka przez dłuższy okres życia w Polsce*; *człowiek mieszkający w Polsce i posiadający obywatelstwo polskie*.

Політична у анкетних дефініціях часто поєднується із категорією **самоідентифікації** або виступає одним з елементів більш розбудованих «наївних» когнітивних дефініцій із різними способами категоризації. Так, у ментальному лексиконі молодих носіїв польської мови *поляк* – це *osoba posiadająca polskie obywatelstwo lub silnie utożsamiająca się z Polską*; *osoba, która posiada obywatelstwo polskie, posiada przynależność administracyjną, kulturową, obyczajową i religijną* (політична, категорія самоідентифікації) або *osoba, która ze strony administracyjno-prawnej posiada obywatelstwo polskie, z drugiej natomiast czuje ona przynależność do narodowości polskiej, utrwała i pielęgnuje ona tradycje* (політична, категорія самоідентифікації, етична) тощо.

У 3 дефініціях студентів виявлено лише категорію **самоідентифікації**, де *поляка* трактують як *osobę, która czuje, że jest polskiej narodowości*; *osobę, która czuje więź z Polską*; *osobę identyfikującą się z krajem, polską tradycją*. Ця категоризація відображає ще один важливий для сучасної польської молоді критерій польськості – почуття приналежності до польського народу, ототожнення себе з польською спільнотою тощо. Загалом категорію **самоідентифікації** містять 28 (21,9%) студентських «наївних» когнітивних дефініцій *поляка*, де такий спосіб упорядкування знань, з одного боку, є базовим та з іншого – додатковим чи маргінальним.

Мовна категоризація як первинний чи вторинний (маргінальний) елемент у 15 (11,7%) «інтерпретаціях» студентів Сілезького університету поєднується з іншими категоризаціями етноніма *поляк*. Здебільшого із **мовною** поєднуються **географічна**, **етична**, **етнічна**, **самоідентифікації**, **національна** та **політична** категоризації позамовної дійсності. Наведемо приклади таких «інтерпретацій» лексеми *поляк*: *osoba, która posługuje się językiem polskim i czuje*

się bardzo związana z polską kulturą, tradycjami, miejscami, która czuje dumę z Polski, czuje, że ma obowiązek służyć w życiu publicznym i odpowiednio reprezentować Polskę (мовна, самоідентифікації, етична); *osoba urodzona w Polsce, mówiąca po polsku, czująca się Polakiem, mająca przodków w tym kraju* (географічна, мовна, самоідентифікації, етнічна); *obywatel Polski, mówiący i piszący w języku narodowym, respektujący wielkie polskie symbole narodowe* (політична, мовна, етична); *osoba, która identyfikuje się z polską kulturą i mówi po polsku, zna w stopniu przyzwoitym historię kraju i „traumy” narodowe* (категорія самоідентифікації, мовна, етична); *mieszkaniec Polski, posługujący się językiem polskim* (географічна, мовна); *mieszkaniec Polski, mający polskie obywatelstwo, posługujący się językiem ojczystym* (географічна, політична, мовна) тощо.

Декларація позитивного ставлення до Польщі, її традицій та культури і виразна позиція у політичному та суспільному житті польської держави – основні критерії **етичної** категоризації етноніма *поляк*, яку виявляємо у 15 «наївних» когнітивних дефініціях (11,7%). **Етична** категоризація у більшості студентських «інтерпретацій» *поляка* посідає вторинне і маргінальне місце. Наприклад, *поляка* респонденти трактують так: *jest to mieszkaniec Polski, posiadający tradycją kulturę i wartości* (географічна, етична); *mieszkaniec Polski od pokoleń, zakotwiczony w tradycji, kulturze, szanujący inne tradycje, wychowywany w tradycji Bóg, honor, ojczyzna, pamiętający o bohaterach historii* (географічна, етична, етнічна); *osoba, która mieszka na terenie Polski, zna historię i kulturę tego kraju i potrafi się porozumiewać językiem polskim, kontynuujący tradycje i kulturę narodową w swoich domach* (географічна, етична, мовна). Лише в одній «наївній» когнітивній дефініції **етична** категоризація займає ініціальну позицію, поєднуючись із **мовною** і категорією **самоідентифікації**: *поляк – це osoba, która żyje według tradycji i kultury polskiej, zna język, kraj, historię i tradycje oraz łączą ją silne więzi z Polską i Polakami*.

Найменше 3-поміж інших – 11 разів (8,6%) – у поточних «інтерпретаціях» етноніма *поляк* відображена **національна** категоризація. Можна припустити, що для респондентів не є визначальним критерій приналежності до польського народу та його реалізація, щоб бути *поляком*. **Національну** категоризацію як основний і первинний елемент знаходимо у таких «наївних» дефініціях *поляка*: *człowiek/osoba narodowości polskiej (6)* (національна); *przedstawiciel narodu polskiego, człowiek mówiący po polsku i poczuwający się do*

wspólnoty narodowej polskiej (національна, мовна, категорія самоідентифікації); *osoba narodowości polskiej, która publicznie potrafi się przyznać, że jest Polką Polakiem* (національна, етична); *osoba polskiej narodowości, która urodziła się w Polsce i identyfikuje się z tą narodowością* (національна, географічна, категорія самоідентифікації). Один із респондентів подає іменник у формі множини, що свідчить про типовість уявлення: *są to osoby polskiej narodowości, osoby, które mają obywatelstwo polskie i takie, które czują się emocjonalnie związane z Polską* (національна, політична, категорія самоідентифікації). В одній із «інтерпретацій», наприклад, *поляком* респондент називає *narodowość, określoną grupę osób, która zamieszkuje na danym terenie, tutaj kraju i którą łączy kultura, tradycja, tożsamość oraz wspólna historia*.

Окреме місце серед усіх механізмів категоризації етноніма *поляк* займає категорія **оцінки**. Вона виявляється в аксіологічних компонентах «наївних» когнітивних дефініцій досліджуваної лексеми і відображає суб'єктивну оцінку представників гомогенної частини спільноти, у нашому випадку – студентів Сілезького університету. Виокремлюємо 13 (10,2%) студентських «інтерпретацій» назви *поляк* із аксіологічним компонентом: *ktoś, kto bardzo ceni wolność, kombinuje, podrywa się do walki, religijność w obliczu* (оцінна характеристика); *jest to obywatel Polski, którego obywatelstwo wynika z korzeni rodzinnych, a nie jest zdobyte w inny sposób, np. przez małżeństwo* (політична, етнічна, оцінна характеристика); *ktoś, kto ma obywatelstwo polskie, kto czuje się wspólnotą z innymi Polakami, kiedy przychodzi trudna sytuacja, wiecznie narzeka, zaradny* (політична, категорія самоідентифікації, оцінна характеристика); *osoba należąca do Europy, dla Polaków zazwyczaj ważne jest dobro rodzinne, ale również rozwój osobisty* (географічна, оцінна характеристика). Натрапляємо на «наївні» когнітивні дефініції, у яких категорія **оцінки**, поєднуючись із **географічною**, виражає автостереотип *поляка* за допомогою слів *rodak, mojego*, наприклад, *osoba, która mieszka w tym kraju, pracuje, studiuje, jest częścią mojego społeczeństwa; mieszkaniec Polski, rodak; rodowity mieszkaniec Polski*.

Наведемо приклади «наївних» когнітивних дефініцій, у яких елементи із суб'єктивною **оцінкою** одночасно підтверджують стереотипи *поляка-католика, поляка-патріота* та усталізовану словосполуку “matka-Polka”: *ktoś, kto mieszka na terenie Rzeczypospolitej Polskiej lub z niej pochodzi, mówi po polsku, zna dobrze polską tradycję (2) i często jest katolikiem; katolik, czasem lekko*

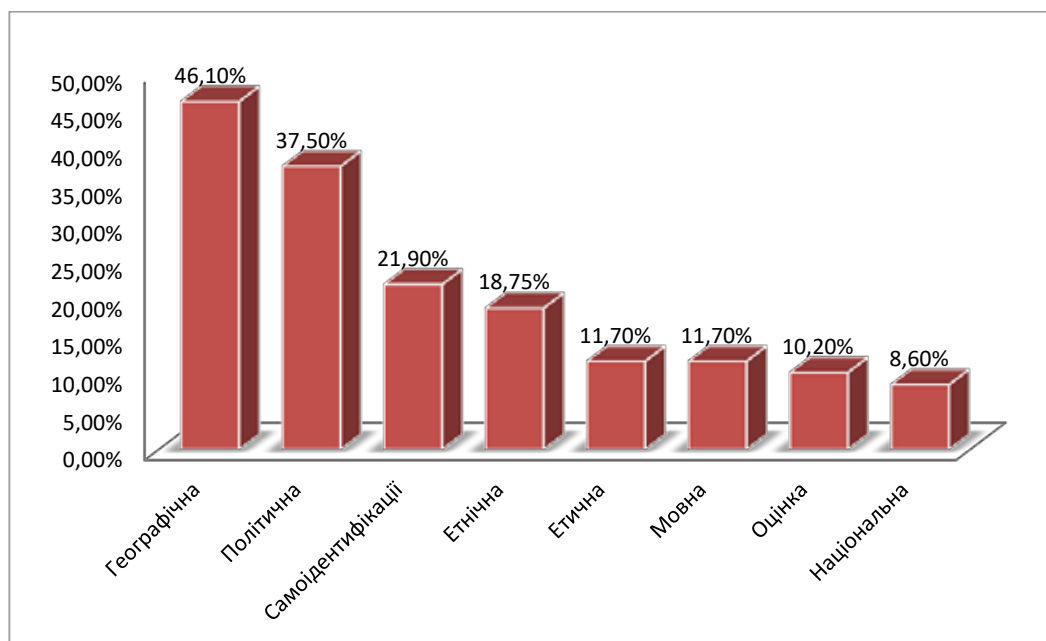

Рис. 1. Способи категоризації етноніма *поляк* у мовній свідомості студентів Сілезького університету у відсотках

pozytywny wariat, matka-Polka; patriota, matka-Polka. Одна дефініція відображає суб'єктивну інтенцію респондента і репрезентує не лише автостереотипні уявлення, але водночас стереотип Польщі як серця Європи, наприклад, поляк – це *mieszkaniec serca Europy, wesoly, zycliwy, kompan, lubi się zabawić, lubi tańczyć i śpiewać, nie stroni od alkoholu, religijny* (географічна, оцінна характеристика). Етнонім *поляк* викликав у одного респондента асоціацію зі спортсменом із важкої атлетики, адже у відповіді читаємо: поляк – це *Adrian Polak – słynny wojownik MMA*.

Висновки. Отже, аналіз виокремлених на підставі анкет студентських «наївних» когнітивних дефініцій засвідчує, що у мовній свідомості студентів Сілезького університету – представників академічного середовища – присутні такі категоризації етноніма *поляк*, як: **географічна (46,1%), політична (37,5%), мовна (11,7%), національна (8,6%), етична (11,7%), етнічна (18,75%), самоідентифікація (21,9%)** та категорія **оцінки (10,2%)** (див. рис. 1).

На відміну від словникових дефініцій, що репрезентують лише декілька способів категоризації – географічний, політичний, національний та етичний, *поляк* в очах польської молоді – це мешканець Польщі, особа, що походить з Польщі або народилася на території польської держави, особа польської національності, яка говорить польською мовою, ідентифікує себе з Польщею або відчуває себе поляком, має виразну позицію у житті держави, знає історію та культуру Польщі тощо. Студенти найчастіше категоризують етнонім *поляк* з огляду на **географічний** (місце проживання та народження), **політичний** (польське громадянство), **етнічний** (польське походження, коріння) критерій та категорію **самоідентифікації** (почуття приналежності до Польщі). Меншу репрезентативність у відповідях мають **етична, мовна** та категорія **оцінки** (аксіологічний компонент дефініцій). Найменше з-поміж інших у студентських формулюваннях відображений **національний** спосіб категоризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук А. Стереотип поляка у мовній свідомості української молоді. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2009. Вип. 48. С. 212–222.
2. Филипець О. Автостереотип поляка і гетеростереотип українця у середовищі торунських студентів. *Z bliska i z daleka. Język polski w badaniach językoznawców lwowskich i toruńskich* / pod red. M. Gębki-Wolak, A. Krawczuk, Toruń, 2019. S. 217–234.
3. Филипець О. Етностереотипні уявлення про поляка та українця серед студентів Жешівського університету (крізь призму асоціацій із предметами). *Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych*. 2019. № 3. S. 155–165.
4. Юдін О. Етнолінгвістичне вивчення народної культури і проблема дефініювання. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2011. Вип. 52. С. 12–24.
5. Apresjan J. Naiwny obraz świata a leksykografia. *Etnolingwistyka*. 1994. T. 6. S. 5–12.

6. Bartmiński J. Językowe podstawy obrazu świata. Lublin, 2006.
7. Bartmiński J. Język – wartości – polityka: zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych. Lublin, 2006.
8. Bartmiński J. Wybrane koncepty w świetle danych ankietowych: Europa, Europejczyk, ojczyzna, Polska, Polak, świat, Wschód, Zachód. *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze* / pod red. S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, M. Nowosad-Bakalarczyk, S. Wasiuty. Lublin, 2014. S. 248–308.
9. Habrajska G. Kategoryzacja a klasyfikacja. Potoczne a naukowe widzenie świata (analiza badań ankietowych dotyczących kategoryzacji nazw roślin). *Językowa kategoryzacja świata* / pod red. R. Grzegorzycowej, A. Pajdzińskiej. Lublin, 1996. S. 221–241.
10. Inny słownik języka polskiego PWN / pod red. M. Bańki. Warszawa, 2000. T. 2.
11. Lakoff G., Johnson M. Metafory w naszym życiu. Warszawa, 1988.
12. Maćkiewicz J. Kategoryzacja a językowy obraz świata. *Językowy obraz świata* / pod red. J. Bartmińskiego. Lublin, 1999. S. 47–55.
13. Szadura J. Z badań nad autostereotypem Polaka: kryteria polskości. *Nazwy wartości: studia leksykalno-semantyczne* / pod red. J. Bartmińskiego i M. Mazurkiewicz-Brzozowskiej. Lublin, 1993. S. 239–256.
14. Tokarski R. Kategoryzacja w języku i tekście. *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej* / R. Tokarski. Lublin, 2013. S. 106–134.
15. Uniwersalny słownik języka polskiego / pod red. S. Dubisz. Warszawa, 2003.
16. Wielki słownik języka polskiego / pod red. S. Dubisz. Warszawa, 2018.
17. Wielki słownik języka polskiego URL: https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=722&ind=0&w_szukaj=polak (дата звернення: 04.03.2020).
18. Wielki słownik ucznia / pod red. M. Bańki. Warszawa, 2008.
19. Zarzycka G. Stereotyp Polski i Polaków w świetle badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku studentów zagranicznych. *Postscriptum Polonistyczne*. 2008. № 1 (1). S. 171–195.